

Elfeledett tájakon 2. rész

Pekár István

Baranya nem tartozik Magyarország nagy megyéi közé. Aki azonban akár észak-déli, akár kelet-nyugati irányban átszeli, két homlokegyenest ellentétes világot ismerhet meg. Míg a hatos számú főút mellett sorakozó, és a Villány-Siklói borvidékhez tartozó községek kifejezetten módosak, a Dráva menti Ormánság falvai egy sorvadó világ képzetét keltik. Pedig a Teremtő gazdagon mérte a természet kincseit, a déli határfolyónk környékét az ország legszebb vidékei közé soroljuk. A tájegységhez tartozó negyvenöt település - zömük néhány száz lelkes csupán - szép tornácos házai, mutatós istállóí, hatalmas téglapajtái láttán eszünkbe jut, hogy bizonyosan volt egy szebb világ, amikor az itt élő ember jobban boldogult, mint manapság.

Dr. Kékes Ferenc, a Baranya Megyei Közgyűlés elnöke: Baranya valóban egy picit Janus-arcúnak tekinthető. Egyfelől ott a dinamikusan fejlődő Duna menti térség, a megye északi része - bár oda is beágyazódik a Hegyhát világa, a déli, határ menti részeken pedig az Ormánság. Gyakran olyan érzése van az embernek, ha a megyében autózik, mintha néhány évtizednyi különbséget tenne meg néhány kilométer alatt.

Andrásfalvy Bertalan néprajzkutató, az Ormánság kiváló ismerője: Az Ormánság tulajdonképpen a Dráva északi parti árterülete. Ma negyvenöt települést sorolunk ide, a török időkben mintegy száz falut találtunk volna itt. A tájegység két részből tevődik össze, a Bóközből és az Ormánságból. A neve felett ma is vitatkoznak. A finnugorpárti kutatók szerint az oromról, az ártérből kiemelkedő magaslatokról nevezték el. A másik tábor török eredetűnek tartja. A török ormány szó erdőséget jelent. Valóban erdős táj volt, de nem összefüggő erdő.

Ahol tartósan víz van, ott keményfaerdő nem fejlődik ki.

Az Ormánság lakossága jól elkülönült nyelvében és népviseletében is.

Baksai Sándor nagyon találóan mézes beszédű népnek nevezte az ormánságiakat és a sárközieket. Ezen azt értette, hogy nagy szókinccsel rendelkeztek, szépen beszéltek, tudtak a nyelvvel évdni, játszani. A másik jellemvonás a viseletük volt. Addig tartott az Ormánság, ameddig a bikla ért. A bikla a pendely ormánsági változata, tulajdonképpen egy kantáros alsószoknya. Másik jellegzetesség, hogy Belső-Somogy mellett itt maradt meg az országban a legtávolabbi a fehér gyász. A népművészetük a hímzésekben nem volt nagyon gazdag, annál kifinomultabb volt a szövőkultúrájuk. Nem a takácsok által kidolgozott középkori sávolyos, bakacsinos mintákat vették át, hanem rendkívül finoman a fehérrel díszítették. A lent pamutból, a kendert lennel kombinálták, különböző vastagságúra és erősségűre sodort fonalakkal dolgoztak. Nem mintákat szőttek, hanem a csíkoknak sajátos ritmusát találták ki.

Az Ormánság az 1930-as években Kodolányi János írásai és Kiss Géza monográfiája révén vált ismertté. Ezek nyitották meg az utat más írók előtt is. Móricz is járt itt Kodolányi vendégeként, Kiss Gézát finn írók keresték fel. A vidék egyszerre az érdeklődés középpontjába került az egykézesség miatt. Pedig az egykézesség nem korlátozódott az Ormánságra. Valaha az egykézesség vidékeknek egész rendszere létesült az országban, mégpedig azonos történelmi körülmények között. Az Ormánság azért vált közismertté, mert Kiss Géza feltárta az egykézesség okát, következményeit.

Kiss Géza az Ormánság egyik legkisebb falujában, Kákácson volt református lelkész. Az 1937-ben megjelent híres néprajzi munkája a kegyetlen őszinteségnek és az aggodó szeretetnek utánozhatatlan remekműve. A könyv előszavát így kezdi: „Ez a könyv nagy lelki gyöttrődésekből született. Évtizedek óta figyelem népem mindinkább gyorsuló ütemben halálba rohanását. Hetvenöt év, három egymást követő egyke-nemzedék azt jelenti, hogy minden száz ember helyett a harmadik egyke nemzedékben már csak 6,4 ember van. Mi ez? Végpusztulás.” Kiss Géza levéltári adatokkal bizonyította, hogy az egykezés okai még a 18. századra vezethetők vissza.

Andrásfalvy: Mária Terézia idején megtörtént az elkülönözés, ami egy több évszázados életformát szüntetett meg. Ez az intézkedés a parasztságnak azt a részét, akik nem csak földművelésből, hanem a táj sokoldalú hasznosításából - halászatból, méhészkedésből, állattartásból, gyümölcstermesztésből - éltek, igen tragikusan érintette. Az Ormánság vízjárta terület volt, maga a Dráva is sokkal északabbra folyt. Csak az ártéri szintből kiemelkedő földhátak voltak földművelésre alkalmasak. A Dráva vízjárását azonban mestéri módon fokokkal szabályozták, ezért a halászatnak óriási jelentősége volt. Kiss Géza szerint az ormánságiak élelmüknek csak harmadát-negyedét tudták megtermelni a földművelésre alkalmas területen, a többit az erdei állattartás, a halászat, a gyümölcstermesztés, az erdőgazdálkodás adta.

Mária Terézia rendelete után azonban a paraszt csak a megművelt és a jobbágytelekbe sorolt földek arányában részesülhetett a közösen használt erdőből, rétből. Ezt megelőzően gyakorlatilag szükségletei szerint használhatta a közös területeket. A Nyugat-Európában kialakult feudális rend szerint megfosztották a halászat jogától is. Nem legeltethetett, az erdei gyümölcsfák termését nem használhatta, nem halászhatott.

Egy ormánsági vagy sárközi faluban átlagosan húsz család élt. Ezeknek összesen legfeljebb öt teleknyi földjük volt, Egy telek 24-30 holdat tett ki. Ennek egy részét szántották, más részét ugarolták, volt ahol kertészkedtek is. Az elkülönözés után a jobbágytelekhez igazították az erdőből való részesedést. Egy telek után járt két hold erdő, az egész falunak volt tíz hold erdeje. A többitől kitiltották.

Mária Terézia nevéhez fűződnek Európa első erdővédő törvényei.

Andrásfalvy: Valóban, de közben kitiltották a parasztokat az erdőből. Megfosztották attól az életlehetőségtől, amit az erdő kínált. Oláh Miklós II. Lajos király özvegyével Mohács után a Németalföldre került. Ő írja az ottani viszonyok láttán, hogy sokkal szabadabb a magyar paraszt. Európában egyedül a magyar jobbágnak volt halászati joga. Még a török időkben is megmaradt ez az erdőt, vizet szabadon használó joga, hiszen a hódoltság alatt ezeket a területeket nem tudták szigorúan ellenőrizni.

Ha ránézünk a Dél-Dunántúl térképére, láthatjuk, hogy a magyarság ott maradhatott meg, ahol behúzódott az árterés, fedett területekre, az erdőbe. Megmaradtak az Ormánságban, a Duna mentén, de szinte teljesen eltűntek a Mohács és Pécs közötti termékeny síkokról, fennsíkokról, domboldalokról. Ezekre a nyílt területekre rengeteg délszláv érkezett. A grabóczi kolostorban az 1500-as években rendszeresen évkönyveket vezettek, s ebből kiderül, miként változott a vidék etnikai összetétele. A Rákóczi-szabadságharc idején elmenekültek a rácok, hogy aztán a helyükre németeket telepítsenek be.

Ekkor alakult ki az a kép, hogy a mocsaras, erdős vidéken magyarok, a jó földműves területeken németek élnek. Mária Terézia az örökös tartományokban kialakított rendet akarta mindenhol

bevezetni, ezt szenvedte meg az Ormánság. A Nagyatádi-féle földreform idején, amely kismértékben érintette az Ormánságot is, kiderült, hogy az itteni falvak határának fele nagybirtok volt.

Az elkülönítés következménye nem jelentkezett azonnal, hanem évtizedek alatt ért be. Az élettérzsűkülésre az emberek egyfajta öncsonkítással, az egykézéssel, ezzel a nagyon szigorú születésszabályozással válaszoltak.

Andrásfalvy: Az egykézéssel nem csak a házassági kör, de az emberek egész világlátása beszűkül. A közösségek szétesnek, az erkölcs a feje tetejére áll, aztán egyre több területen egy egészen furcsa öngyilkos magatartásra kényszeríti az embereket.

Kiss Géza az ezredfordulóra jósolta az Ormánság megszűntét. Nem lehet ezt a folyamatot megállítani?

Andrásfalvy: Én hiszek abban, hogy igen, de történelmi tény, hogy itt az Ormánságban nem tudták megállítani. Voltak emberek - lelkészek, tanítók, parasztok is - , akik kitörtek, akik dacoltak a többséggel, a közfelfogással, és példamutatóan több gyermeket neveltek, de az Ormánság egésze nem tudott talpra állni.

A magyar történelmet úgy látom, hogy az egységnek és a széthúzásnak folyamatos váltakozása, egyfajta hullámvonala jellemzi. A történelemben azokat az időszakokat tartjuk gyümölcsözőnek, amikor békében élünk. Holott ezek a nyugodt időszakok készítették elő a magyarság nagy romlásait, Mohácsot, Trianont. Mária Terézia uralkodása is ilyen békés korszak volt, valójában ekkor történt a magyar parasztság egyik nagy megnyomorítása. Ekkor végezték az első meggondolatlan vízrendezést, ennek részbeni következményei a mai árvizek. Egy létező, több száz éven át jól működő víz-haszonvételt semmisítettek meg egy külföldi modell kedvéért. Megtiltották az erdők és a vizek használatát. A magyar nemesség kiállt Mária Terézia mellett. Ő ezt azzal hálálta meg, hogy szabad utat engedett a földbirtokos nemesi osztály számára a köznép igényeinek, tradícióinak, életformájának rovására.

Ferenc József kora ugyanilyen. A hosszú béke Budapestet Európa leggyorsabban fejlődő fővárosává emelte, de ekkor termelődött ki hárommillió koldus, ekkor tántorgott ki Amerikába másfélmillió ember, ekkor vészelt el véglegesen a lehetősége annak, hogy a Kárpát-medencében megerősödjünk. Elvéreztünk annak a monarchiának a védelmében, amelyet 1848-49-ben a birodalom népei közül először mi utasítottunk el.

Amikor négy nagyszülőnek csak egy unokája van, törvényszerűen bekövetkezik a birtoknövekedés, ami a megmaradtnak anyagi jólétet biztosít. Az ormánsági emberek egyébként is szorgalmas, ügyes gazdák voltak. A szép régi porták egy része csikónevelésből származott. Az ormánsági lovakat különösen a háborúra való készülődés időszakában drágán vásárolta fel a honvédség.

Andrásfalvy: Kiss Géza a keresztelési és házassági anyakönyvek vizsgálatával szépen kimutatta az egykézés gyökereit. A birokok koncentrálódásával és az erdők szántóvá alakításával egyre nagyobb jólétben éltek az ormánsági családok. Ez az eszkimó és fóka esete, a fogyó népesség általában gazdagodik.

Kevesen tudják, de a dél-dunántúli régió lakossága igen művelt volt.

A Vörösmarton élő Baranyai Júlia kimutatta, hogy a reformáció előtt az észak-itáliai egyetemek

diákjai között meglepően sok magyar nevű található. Ekkor még bizonytalanok voltak a családnév, a diákok rendszerint annak a falunak a nevét viselték, ahonnan jöttek. A listán ormánsági, drávaszegi, szerémségi neveket találunk. A kispusztulói Szerémséggel együtt az ország talán legműveltebb lakossága élt itt.

Itt fordították le először a Bibliát magyarra, még Mátyás idejében.

A műveltség elkötelezettséget jelent a világ meghódítására. Ez nem vész el gyorsan. Amikor Ungnád Kristóf - Losonczi Annának, Balassi Bálint szerelmének férje - a vidéken utazott, egy pap is elkísérte, aki kiszállt a kocsiból, és latinul beszélgetett a parasztyerekekkel.

A török megszállta területen, valahol a Drávaszegben. Hallatlan műveltség volt itt, hallatlan becsvágy a világgal szemben. Haladni, hódítani, a maga érdekei szerint gazdálkodni! S közben már szűkültek a lehetőségek, mert már kialakulóban volt az egykézés.

Ennek folytán 100- 150 holdas parasztbirtokok is kialakultak. De a gazdagodás már nem fordította vissza az egykézést. Az egykéző filozófia lényege, hogy akinek több gyermeke van felelőtlen, mert bizonytalanra szül, és az utódok nem tudnak megélni. Ezt a félelmet, ezt a beidegződést azonban a jó mód nem tudta feloldani.

Olyan ez, mint a fogyasztói társadalom trendje. Korlátnak érzed, ha nem tudod az autódát nagyobbra cserélni, ha a sorra megjelenő műszaki cikket nem tudod megvenni. Kialakul egy trend, egy életszemlélet, amiből már nehéz kilépni, mert öngerjesztően fut egy bizonyos irányba. Mint a fertőző seb vagy a rák, amely nem okoz azonnali halált, csak hónapok, vagy akár évek múlva fejt ki végzetes hatását.

Aztán jött a második világháború, majd a Rákosi korszak. A háború után talán az ország egyetlen tájéka sem szenvedett annyit, mint az Ormánság. A szörnyű áldozatokkal létrehozott paraszti birtokok gazdáit kuláklisra kerültek. A Jugoszláviával megromló kapcsolatok miatt szinte elzárták a vidéket a külvilágtól. Ide nem települt ipar, nem készültek fejlesztési tervek. Évtizedekre megállt az idő.

Aki tehetett, Pécsre, Siklószóra, a környező nagyobb településekre költözött. Az olcsón árult, vagy már üresen maradt házakba beköltöztették a faluszeleli cigánytelepek lakosságát. Ez újabb elköltözési hullámot indított el. Az ezredfordulóra az Ormánság negyvenöt települése közül Alsószentmárton és Gilvánfa kizárólag cigányok által lakott, de tucatnyi települést találunk, ahol a romák túlsúlyba kerültek.

Az Ormánság jellegzetes agrártérség, a lakosság a század közepéig kizárólag mezőgazdaságból élt. Az élelmiszerek, illetve a mezőgazdasági termékek értékének az ipari árakhoz viszonyított drámai esése, a negyedszázada tartó agrárválság hatványozottan sújtja az itt élőket.

Lambertusz József, vezető állatorvos Bogádmindszent, Hegyszentmárton, Páprád és Ózdfalu körzetében: Én 1964. szeptember 15-én jöttem a feleségemmel Budapestről. Azóta itt dolgozom. A feleségem óvónő, én állatorvos vagyok. Annak idején 380 szarvasmarha és 2000- 2500 sertés volt a körzetemben. Most 12- 15 szarvasmarha van, és 1200- 1500 sertés. Annak idején a baromfi volt itt a sláger. Még ma is sok gazda tart tojóhibridet, ebből próbálnak élni, meg hát a disznóból. Az egykori termelőszövetkezetek zöme csődbe jutott, tönkrement. Az agrár szakemberek egy része megpróbált saját lábára állni.

Kislaki László, agrárvállalkozó, több állattenyésztő telep tulajdonosa: A rendszerváltás után otthagytam a reményusztai téeszt.

Baromfitelep-vezetőként dolgoztam ott. Aztán a sógorommal elkezdtem a Dráva mellett gazdálkodni. Volt száz hektár földünk, mellette baromfi és sertés. Elégé kiesett nekem Pécsről lejárni, így 1994-ben megvásároltam Hegyeshalomonban egy ötezer négyzetméteres baromfitelepet

Nagyon rosszul csináltuk, kevés hitelt vettünk fel. Csak annyit, amennyibe a telep került. Ott maradtunk tőke nélkül, és utána nem jutottunk pénzhez. Mielőtt megvettük a telepet, megnéztük, működőképesnek tűnt. Mire eladták, teljesen ki volt rabolva. Aki üzemeltette minden mozdítható eszközt elvitt belőle, csak a falak maradtak. Mi a társammal állattenyésztők voltunk, a baromfihoz értettünk, ezekre a praktikákra nem is gondoltunk.

Hatvanezer naposcsibével indultunk, és mellette átalakítottunk két épületet 600 sertés tartására. Mire elkészült a hizlaldánk, nem volt ára a sertésnek, nem érte meg a tartás. Amikor a sertés ára elérte a kilónkénti 250- 300 forintot, már üresen állt a telep. Akkor azért nem tudtunk belőle profitálni, mert nem volt állományunk.

Kislaki Lászlókék még vásároltak Ózdfalun egy romos szarvasmarhatelepet, ahol 150 kocát tenyésztenek, és azok szaporulatát hizlalják. Ezenkívül Szalántán bérelnék egy baromfitelepet, amely nyolcvanezer csirke hizlására alkalmas. Valószínűleg ezeknek a telepeknek az együttese tekinthető az Ormánság legnagyobb állattenyésztésre szakosodott vállalkozásának. A világ boldogabbik felén ez sikertörténet is lehetne, de nálunk az állattartók országosan is túltermeléssel küszködnek. A sertés- és a csirkehizlás rendre veszteséges. Nem véletlen, hogy nagyon kevés mezőgazdaságból élő középvállalkozóval találkozhatunk Dél-Baranyában.

Kislaki: Aki csupán állattenyésztéssel foglalkozna, arról nem tudok.

Egypár 25-30 év körüli fiatal van, aki 60- 100 hektáron gazdálkodik.

Gazdálkodik? Inkább küszködik, mint mi. Nincs tőkéje, a termést eladni nem tudja.

Lambertusz: Azok az emberek, akik visszavették a szüleik, nagyszüleik földjét, dolgoznak rajta. Nagyon sokat dolgoznak, de látszatja kevés.

Mégis művelik a földet, úgy látom, a földszeretet feléledt bennük.

Akiknek nem volt földjük korábban, a téeszekbe, vagy az állami gazdaságban dolgoztak, azok bizony a periferiára kerültek. Azt a földet, amit a téesz után részarányként kaptak, néhányan próbálják művelni, de kevés sikerrel. Itt nincs fóliázás, egyedüli pénzes növény a dinnye. Ez is inkább Vajszló, Sellye, Csányoszló környékén megy, a környékemen élő emberek mindig bérmunkából éltek, nincs gyakorlatuk a vállalkozásban.

Egész Kelet-Közép-Európára jellemző, hogy a mezőgazdaság - gyenge jövedelmezősége, a piacok összeomlása miatt - önmagában nem tudja eltartani a falusi lakosságnak még azt a részét sem, amelyik egykor a téeszekben dolgozott. Nincs ez másként az Ormánságban sem. Hiányzik az ipar, kevés az élelmiszer-feldolgozó üzem, még a meglévők sem működnek.

Kislaki: A mi nagy szívfájdalmunk, hogy ez a régió mintegy 21 millió húscsirkét tudna nevelni, ennyi telep, istálló épült. Jelenleg 15 milliót hizlalunk, de a nagy feldolgozók kétszáz kilométer távolságra vannak. Hernádra, Békéscsabára, Zalaegerszegre, Kecskemétre szállítjuk a csirkét, ugyanakkor a pécsi baromfi-feldolgozót bezárták. Ha jól tudom a Postabank a tulajdonosa. Tartozás fejében ő örökölte.

Biztosan érdemes volna beindítani, hiszen több száz, talán több ezer családnak adott egzisztenciát

a feldolgozó és a baromfitartás. Az ország legnagyobb baromfitartó vidéke volt egykor. Adva van ma is a férőhely, a takarmány, a szaktudás, de senki nem méri fel a lehetőségeket, a befektetők nem jönnek ide. Itt van Szerbia, Horvátország, ez most biztos piac lenne.

Az Ormánság másik nagy gondja a hosszú ideje tartó munkanélküliség, amely különösen a cigányságot sújtja. Alsószentmárton egyetlen nem roma lakosa Lankó József, aki 1980-tól a falu katolikus papja.

Lankó: Az egyházközségem hat faluból áll. Mattyon és Egyházasharaszttiban a magyarok vannak többségben, Godisán, Oldon és Siklónagyfaluban fele-kétharmadrészben cigányok élnek, Alsószentmárton homogén cigányfalu. A legfőbb gond a munkanélküliség.

Míg létezett a szocialista nagyipar, addig az embereknek volt munkahelyük. Az apák keresete, még ha kevés is volt, de biztos megélhetést jelentett. Erre alapozódott a család anyagi biztonsága. A munkanélküliség kezdetekor ők voltak az elsők, akiket elbocsátottak.

Talán az első fél évben még sokan élvezték is ezt a helyzetet, aztán kiderült, hogy nehéz egy férfinak elviselni a munkanélküliséget.

Könnyű belesodródni az alkoholizmusba, akkor viszont már teherterhelés a család számára.

A munkanélküliség gazdasági hatása a szegénység, de van egy emberi kapcsolatokat romboló hatása is. Ez a cigányoknál különösen veszélyes, hiszen a család sokkal inkább jelenti az életteret, mint más közösségekben. A fiatal fiúk már tizenhat éves korukba a rokonok brigádjába kerültek, kubikusként, segédmunkásként dolgoztak. Most felnőtt egy olyan generáció, amelyiknek nincs lehetősége a munkára.

Viszonylag sokan megpróbáltak továbbtanulni, de az utóbbi időben kiderült, hogy olyan szakmákra iskolázták be őket, amire nincs kereslet. Így a fiatalok számára elveszik a tanulás motivációja is.

A munkanélküliség gazdasági következményét, a szegénységet és a lelki következményét, az elbizonytalanodást, az emberi kapcsolatokat romboló hatását a fiatalok érzik leginkább.

Lankó: Ez egy homogén cigány közösség. Amíg az emberek eljártak dolgozni, naponta kiléptek ebből a zárt közösségből, a munkahelyen, az utcán szembesültek a külvilággal. Az utóbbi öt évben érzékelem, hogy a falu egyre inkább bezáródik. Egyre kevesebbet mozdulnak ki a faluból. Nincs intéznievaló, nincs pénz a vásárlásra, sőt a buszra sem. Amikor aztán - főleg a fiatalok, akiknek nincs is emlékükről, milyen a külvilággal való kommunikáció - elhagyják a falut, nagyon bizonytalanná válnak. Problémát jelent Pécssett megtalálni egy utcát, a legegyszerűbb dolgot elintézni.

Tábori Mihály 1989, a panelgyár bezárása óta munkanélküli. Ott vízvezeték-szerelőként dolgozott, közben levelezőn leérettségizett.

Azóta a falu meghibásodott csapjait, vízvezetékeit javítja, gyakorlatilag ő a falu karbantartója. Úgy véli, ha munkalehetőség lenne, a hozzá hasonló fiatal korosztály a munkában megállná a helyét.

Tábori: A cigány valójában egy ragaszkodó nép. Ragaszkodunk egymáshoz, nehéz elszakadni a családtól. Bár ha lenne pénzszerzési lehetőség, hogy fel tudjunk lélegezni, hogy jobban tudjunk élni, akkor sokan elmennének akár messzebbre is dolgozni.

Lambertusz: Bogádmindszenten a cigánylakosság zöme szorgalmas, becsületes ember. Meg lehet

nézni a lakásaikat, milyen szépek. De vannak területek, ahol rettenetes állapotokat találunk, és én úgy gondolom, ez nem csak pénzkérdés. Lelkileg annyira tönkrementek, hogy a régi kerékvágásba már nemigen térnek vissza.

Lankó: Az 1050 lakosú Alsószentmártonban a munkanélküliség kezdetén az egyházközségben harminc fiatalnak szerveztünk egy kosárfonó tanfolyamot. Ezt a munkaügyi központ pártolta, azóta többször megismételték. A Magyarországi Cigányokért Alapítvány a közeli fűztelepről kibérelt harminc hektárt, hogy legyen alapanyag a kosárfonáshoz. Nyilván kosárfonással nem lehet egy nagyüzemet, de még egy kisüzemet sem felépíteni. Annyit segít, hogy van mindig mihez nyúlni, valamire elcserélni. Jelent valami alkalmi bevételt. Főként télidőben, amikor nehezebb a megélhetés. Nyáron még akad alkalmi munka, szezonmunka. A cigányok minden lehetőséget megfognak. Csodálom őket, amikor tavasszal az eső után csigagyűjtésből nyakig vizesen jönnek hazafelé.

Kislaki: A támogatásokból rendszeresen kimaradunk. A sertéstelepünkön nyolc ember dolgozik, de munkaerő- támogatást nem kaptam a sellyei központtól, pedig az emberek nagy része cigány. Semmi más munkalehetőség nem volt, csak az én gazdaságom. A felvételük előtt elmentem a központba. Megkérdeztem, kit vegyek fel, kire esik még támogatási lehetőség. Utána beadtam a pályázatot, és szépen elutasítottak.

Bár nagyon magas a munkanélküliség, nehezen találunk olyan embert, akivel a telepet működtetni tudnánk. Igaz, nem tudunk nagy fizetést adni, mert az állattenyésztésben nincs pénz, de ha többet fizetnénk, ez a probléma akkor sem oldódna meg. Az emberek állandóan cserélődnek. Mára azért javult valamit a helyzet, a munkásaim felére egy-két napra ráhagyhatom a telepet, de kezdetben nagyon sokat kínlódtunk.

Lambertusz: Az emberek folyton azt emlegetik, hogy a rendszerváltás előtt jobban éltek. Jó részük lelkileg teljesen tönkrement, és a szakképzettségük sem volt olyan magas, hogy egy Pécssett induló, korszerű üzemben megfeleljenek. A traktorosok, mezőgazdasági munkások zöme nem tud az ipari teljesítmények szerint dolgozni. A Nokia cég szakemberei jártak itt a minap, felmérést készítettek, és öt embert tudtak kiválogatni betanított munkásnak Bogádmindszenten.

A másik gond a katasztrófális közlekedési helyzet. Reggel négy órakor megy, este fél nyolckor jön az utolsó busz Pécsről. Utána megszűnt az élet. A gyerekek, akik Pesten tanulnak, soha nem érik el a fél nyolcas buszt, a szülőknek kell értük menni.

Hajós Klára, az Ormánság Fejlesztő Társaság elnöke: Bizonyos fejlesztések történtek a megyében, például a Szentlőrinc, Sellye vonalon jó a vasúti közlekedés, de máshol már nemhogy fejlesztésről beszéljünk, folyamatosan azért küzdünk, hogy ne szüntessenek meg vasútvonalat. Kiss Géza annak idején az ezredfordulóra jósolta az Ormánság pusztulását. Nos, abban igaza volt, hogy mára az ő Ormánsága - az őslakosok zöme - eltűnt, de a közel félszáz dél-baranyai falu lakossága élni akar. A vidékért tenni akarók kifejezetten neheztelnek érte, hogy az Ormánságról szóló híradások szinte kivétel nélkül a pusztulást emelik ki, sokkal fontosabb volna a lehetőségekről beszélni.

Hajós: Nem szeretnénk partnerek lenni abban, amikor egy süllyedő világról beszélnek. Úgy

gondoljuk, akik itt élünk, hogy a lehetőségek pont azok, amik annak idején, tehát az elmúlt évtizedekben a hátrányai voltak ennek a térségnek. Nevezetesen, hogy el volt zárva a külvilágtól a határsáv miatt. Így megőrzött egy gyönyörű természeti kincset, amelynek legszebb része a Duna-Dráva Nemzeti Park. Szeretnénk a Drávát vízi turizmusra használni. Ezért adtunk be pályázatot kikötői programra.

Kékes: A kilábalás útja az idegenforgalom lehet. A Duna-Dráva Nemzeti Parknak nagyon agilis a vezetése, élén Hajós Klárával, Sellye polgármesterével, a társult civil szervezetekkel, önkormányzatokkal. A turizmus az egyik kitörési pont lehet. Aztán a mezőgazdaságnak olyan új ágazatai, amelyek nem a tömegtermelést favorizálják. Fűszerekre, gyógynövényekre, erdei termékekre gondolok. Ezekkel nem törődünk az elmúlt években.

Az ormánsági falu képét leginkább építészete határozza meg. A szép kazettás templomokon és más műemlékeken túl nagy számban maradtak fenn parasztporták, amelyek népi építészetünk értékei közé tartoznak.

Sajnos sok közöttük az átalakított, az összedőlés szélére került, de még százával található a megmenthető, a védetté nyilvánítható.

Lambertusz: Az önkormányzatoknak annyi pénzük van, hogy az iskolát, óvodát, orvosi rendelőt, saját intézményét fenn tudja tartani. A régi parasztházakból az idősek kihalnak, a gyerekek elköltöznek Pécsre, Harkányba, s látjuk a kiírásokat: eladó, eladó, eladó. Ezeket olcsó pénzért meg lehet venni, de megszállott embernek kell lenni, aki a városból kijön ide.

Hajós: Szeretnénk a helyileg védetté nyilvánított építészeti értékeinket felújítani, majd a falusi turizmus szolgálatába állítani.

Régen remek építők éltek itt, akik a lakó- és gazdasági épületeket kiváló gyakorlati érzékkel alakították ki. A közeljövőben szeretnénk prospektust is kiadni. A turizmus mellett a térség másik adottsága a fűszer- és gyógynövény-, illetve a gyümölcsstermesztés lehet. A dinnyetermesztés tizenöt éve kezdődött, ebből sokan jól megélnék.

Szeretnénk a növények körét bővíteni. Biztatónak tartom azt is, hogy a gazdák egy része szövetkezni akar. Sokat pályázunk, ezek a programok csak így finanszírozhatók.

Mára Baranya vezetése felismerte az Ormánság valós helyzetét, és úgy tűnik, hogy őszintén tenni is akar érte. Évtizedeken keresztül ugyanis Baranya mintha szégyellte volna a tájegység elesettségét, szinte tagadta azt az ország előtt. Miközben naponta foglalkozott a média a szabolcsi és borsodi válságövezetekkel, az Ormánság szóba sem került, pedig a helyzete semmivel sem különbséget, sőt részben rosszabb azokénál. A tervek, elképzelések tiszteletre méltóak, de a jelenlegi helyzet orvoslására a megye és az Ormánság Fejlesztő Társaság kevés.

Andrásfalvy: Itt nem speciális ormánsági problémáról van szó, hanem egy olyan tájról, ahol az országos problémák élesebbek. Nincs igazán hatásos program, bevált járható út a cigányság helyzetének javítására.

Lankó: Ha én ilyen utat tudnék, akkor azt már járnánk. Igazából nincsenek receptek és nincsenek módszerek. Mióta elkezdődött a munkanélküliség, egyfolytában keressük a kilábalásnak a lehetőségeit.

Ezek két irányba mutatnak. Az egyik nem oldja meg a problémákat, de segít túlélni a helyzetet. Ez egyfajta caritas munka. Egy német egyházközségből segélyszállítmányokat kapunk, főleg ruhákat. Ezeket kiosztjuk a családoknak, ezzel is tehermentesítjük a családi költségvetést. Aztán hatvan idős és rászoruló embernek főzünk itt a plébánia konyháján mindennap. Az óvodában a gyerekek számára teljesen ingyenes az ellátás. Vannak dolgok, amikkel a jelen nyomorúságot próbáljuk enyhíteni. Ha éppen szükség van rá, élelmiszert adunk, de ezek nem megoldások. Ez a szükségéből fakadó munka nem változtatja meg senkinek az életét.

Lambertusz: Bogádmindszent lakosságának 52 százaléka cigány. Sok okos, rátermett fiatal él itt, de nincs olyan családi háttérük, hogy tovább tudnának tanulni. Nem tanulnak, kallódnak, vége az életüknek. Az kevés, hogy pénzt adunk nekik, mert pénzzel nem lehet kiemelni senkit.

Lankó: A megoldást a fiataloknál olyan irányba próbáljuk keresni, hogy legyenek jobbak az élethez az esélyeik. Ezért hoztuk létre három évvel ezelőtt a Kollégium a Romákért Alapítványt, amely jelenleg Mánfán működtet egy tehetséggondozó kollégiumot főként cigány fiatalok részére. Az idén érettségizik az első hét fiatal. Ez az út a fiatalok számára járható lesz.

Látva ezeket a csillogó szemű, érdeklődő gyerekeket, ugyanúgy fogékonyak a jóra, az isteni szóra, a tanulásra, mint más gyerekek?

Lankó: A cigány gyerekek nagyon tanulékonyak, csak nem úgy tanulnak, ahogy ezt más kultúra elvárna. A tanulásuk nem csak az iskolai tanulásra szorítkozik, bár oda is járnak, mert törvényileg kötelező.

Inkább úgy tanulják meg az élethez szükséges dolgokat, hogy egészen szabadon mindenhol jelen vannak, mindenben részt vesznek, mindenbe beleszólnak, belekérdeznek. Így a gyakorlatban ragad rájuk minden ismeret, ami az élethez szükséges.

A faluban egymás közötti érintkezésben a cigány nyelvet használják?

Lankó: Alapvetően cigányul beszélnek a legtöbb családban, egymás közt ez a társalgás természetes nyelve. Ha azonban a társaságban azt valaki nem érti, akkor átváltanak magyarra.

Ön már évtizedek óta él ebben a faluban, ahol olyan napi gondokkal találkozók, amelyektől a legtöbb ember elmenekül. Más itt lelkipásztornak lenni, mint egy átlagos magyar faluban?

Lankó: Más és sokkal jobb. A másság az emberekből adódik, a cigányok számára az élettér a család. Ebből következik, hogy az emberi kapcsolatok nagyon fontosak. A másik lényeges vonás, hogy a cigányok döntő többsége istenhívő. Komolyan veszik Istent, az Istennel való kapcsolatot, imádkoznak a maguk szokása szerint, a maguk módja szerint. Itt a templom mindig nyitva áll, valamilyen szinten mindenki kapcsolódik ide. Van egy 50- 100 fős magja az egyházközségnek, ők rendszeresen járnak templomba. Mások csak a nagyobb ünnepeken jönnek el, megint mások csak a családi események, a kereszttelők, temetések alkalmával. Ugyanakkor folyik egy gyerekpasztorációs munka is. Tavaly az egyházmegye egy óvodát indított, ami más, mint a korábbi szocialista óvoda. S nem csak azért, mert teljesebb körű gondoskodást igyekszik a kicsiknek adni. A családokat is tehermentesítjük mindennapi megélhetési gondjaikban.

Az óvodában úgy indítjuk el a gyerekeket, hogy meg kell felelniük a magyar nyelvű iskolarendszerben. Nem csak egy idegen nyelvet kell megtanulniuk, hanem egy olyan kultúrkörnek a nyelvét, amitől a munkanélküli réteg, legyen cigány vagy nem cigány, már régen leszakad.

Figyeljük a gyerekeket, és megkeressük nekik azt az iskolát, ami a tehetségüknek, lehetőségeiknek legjobban megfelel. Ez lehet egy út, amit elkezdtünk, és a Jóisten tudja, mire jutunk.

Voltak-e olyan pillanatok, amikor arra gondolt, hogy elmegy innen? Élete végéig ezt a közösséget akarja szolgálni?

Lankó: Az emberi kapcsolatokat nem lehet el szakítani. A cigányság gondjaihoz hasonló horderejű a mezőgazdaság elesettsége, de ez sem tekinthető helyi sajátosságnak.

Andrásfalvy: Nem néztünk szembe a magyarság gerincét alkotó parasztságnak - amely megőrizte a magyar kultúrának a hagyományait - a megsemmisítésével. Máig nem. Hogy várhatjuk el, hogy ezt az életformát, amit csak megutáltattak és lejáratnak, hogy ezt valaki újra felvállalja. Ez a probléma erkölcsi oldala. A gazdasági részét pedig Csoma Zsigmondnak egy szép tanulmányával érzékeltetném. A dunántúli szőlőtermesztés történetét feldolgozó írásában kitért arra, hogy a filoxeravész után a magyar szőlőgazdaságot miként próbálták talpra állítani.

Az egész magyar társadalom összefogott, hogy a szőlészeti válságból a magyarságot kivezesse. A papok, a tanítók, a Földművelésügyi, az Igazságügyi Minisztérium hivatalnokai mind azt akarták, hogy a problémát megoldják. Ma a válságot teljesen az agrártárcára hárítják.

Nem érzi senki, aki távol van a földtől, hogy neki is érdeke az agrárium talpra állítása. Össze kellene fogni, a közoktatástól kezdve mindent annak az érdekében kéne mozgósítani, mert ez a magyar föld az egyetlen tartalékunk, se energiaforrásunk, se nyersanyagunk nincs.

Csak föld, a napfény és az emberi ész az, ami kamatozhatna. Mindent ide kellene koncentrálni.

Nincs szolidaritás bennünk, magára hagyjuk azt a népet, amelyik magyarnak megtartott minket, ahogy Győrffy István írja. A polgárság, a vezető rétegünk az európai minták után ment, a magyarságunkat a néphagyomány tartotta meg. Az pedig a parasztság kezében volt. A parasztság megsemmisült, a mezőgazdaság szinte megsemmisült. Lenne kiút, de nem érzünk szolidaritást ezzel a problémával.

(A szerző megjegyzése: Az Elfeledett tájakon sorozatot a Duna Televízió megbízásából 1999-2000-ben Jaksi Kornél rendezővel és Mánfai Miklós operatőrrel készítettem. A riportot a film forgatókönyve alapján írtam, az élőbeszéd gondozásával, a filmből kimaradt interjúrészek kiegészítésével. A következő riportban Belső-Nógrádba látogatunk el.)

http://www.magyar szemle.hu/cikk/20060815_elfeledett_tajakon_2_resz